TARİH

11. SINIF

YAZILIYA HAZIRLIK

1. DÖNEM - 1. ORTAK YAZILI · SENARYO 1

TYMM 2026-2027

Hazırlayan: **Murat Altun**

Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır.

1. XVIII. yüzyılda Rus Çarlığı'nın Osmanlı Devleti'ne yönelik politikasının temel hedeflerinden biri Karadeniz'e inmekti. Aşağıdaki tabloda Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında imzalanan üç antlaşmanın sonuçlarından bazıları verilmiştir.

Antlaşma	Sonuçlarından bazıları
Prut (1711)	Prut Nehri kıyısında kuşatılan Rus ordusu ve Çar I. Petro serbest bırakıldı. Azak Kalesi Osmanlı Devleti'ne geri verildi. Rus Çarlığı, Lehistan'ın iç işlerine karışmamayı kabul etti.
Belgrad (1739)	Azak Rus Çarlığı'nda kaldı ancak kalenin istihkâmlarının yıkılması kararlaştırıldı. Rus Çarlığı Karadeniz'de gemi bulundurmayacak, buradaki ticaretini Osmanlı gemileriyle yapacaktı.
Küçük Kaynarca (1774)	Kırım Hanlığı siyasi bakımdan bağımsız oldu, dinî bakımdan halifeye bağlı kaldı. Rus ticaret gemilerinin Boğazlar'dan serbestçe geçmesine izin verildi. Rus Çarlığı'na Osmanlı Devleti'ndeki Ortodoksları koruma hakkı verdiği şeklinde yorumlanan maddeler kabul edildi.

(Tablo, ders kitabındaki bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.)

"(…) Prut barışı askerlik bakımından Rusların büyük hezimeti, diplomasi açısından ise büyük bir zaferi kabul edilmektedir." *(Köse, 1999; ders kitabından alınmıştır.)*

1.1. Tablodaki antlaşmaları Rus Çarlığı'nın Karadeniz'e inme hedefine etkileri bakımından karşılaştırınız. (9 puan)

1.2. Küçük Kaynarca Antlaşması'nın Kırım ve Ortodokslarla ilgili hükümlerinin ilerleyen yıllarda Osmanlı Devleti açısından doğurduğu sonuçları açıklayınız. (6 puan)

1.3. Köse'nin Prut Antlaşması hakkındaki yargısına katılıp katılmadığınızı tablodaki bilgilerden yararlanarak gerekçesiyle yazınız. (5 puan)

2. Tarih öğretmeni, Lale Devri (1718-1730) ile ilgili sunum hazırlayan öğrencilerinden aşağıdaki gelişmeleri bir değişim tablosunda göstermelerini istemiştir.

No	Lale Devri'nde yaşanan gelişme
1	İbrahim Müteferrika ile Mehmed Said Efendi'nin girişimleriyle ilk Türk matbaası kuruldu.
2	Doğu ve Batı'da yazılmış önemli eserleri Türkçeye çevirmek için bir tercüme heyeti oluşturuldu.
3	Yangınlarla daha iyi mücadele etmek için tulumbacılardan oluşan ilk düzenli itfaiye teşkilatı kuruldu.
4	İstanbul Boğazı'nın güvenliği için Kız Kulesi onarıldı ve kuledeki fener yenilendi.
5	Ayasofya Meydanı'nda, Avrupa etkisini yansıtan renkli ve yaldızlı bezemelerle süslü Sultan III. Ahmed Çeşmesi yaptırıldı.
6	İstanbul'da bir çini imalathanesi kuruldu, İznik ve Kütahya'daki imalathaneler yenilendi.
7	Saray erkânının da katıldığı Çırağan eğlenceleri ve helva sohbetleri gelenek hâline geldi.
8	İstanbul'un kıyılarındaki mesire yerleri canlandı, kır gezintileri ve eğlenceleri yaygınlaştı.

(Gelişmeler, ders kitabındaki bilgilerden yararlanılarak soru için derlenmiştir.)

Bilim ve kültür	Sanat ve mimari	Toplumsal hayat	Kamu hizmetleri
…	…	…	…

2.1. Gelişmelerin numaralarını değişim tablosunda ilgili alanlara yazınız. (8 puan)

2.2. Bu değişimlerin 1718-1730 yılları arasında yoğunlaşmasının nedenlerini dönemin siyasi ve askerî koşullarıyla ilişkilendirerek açıklayınız. (6 puan)

2.3. Tablodaki gelişmelerden yararlanarak Lale Devri'ndeki değişimin yalnızca Batı'dan alınan yeniliklerden oluşup oluşmadığını kendi ifadelerinizle açıklayınız. (6 puan)

3. Aşağıdaki soruları Kaynak A, Kaynak B ve Kaynak C'ye göre cevaplayınız.

Kaynak A

Tarihçi Ahmet Refik Altınay, Lâle Devri adlı eserinde dönemin lale merakını şöyle anlatır:

"Hiçbir devirde lâlenin bu derece ilgi gördüğü görülmedi. (…) Avrupa'nın her köşesinden İstanbul'a çeşitli cinste ve çeşitli renkte lâleler getiriliyordu. (…) Lâlelerin bu derece değer bulması, halk arasında da yarışma duygusu ortaya çıkardı. (…) Lâle ticareti, İstanbul'da mücevhercilik gibi bir sanat haline gelmişti. Lâle ticareti yapanlar her tarafta çoğaldı."

(Altınay, 2014; ders kitabından alınmıştır.)

Kaynak B

Lale Devri'nde saray çevresinde gösterişli bir yaşam tarzı benimsendi, lüks eşya ve giyim tüketimi arttı. Bu sırada İran'la savaşlar sürüyordu. 1730'da İran'da daha önce ele geçirilen bazı yerlerin yeniden kaybedilmesi üzerine yeni bir sefer kararı alındı ve seferin masrafları için halktan yeni vergiler istendi. Anadolu ve Rumeli'de artan eşkıyalık olayları İstanbul'a büyük bir göçe yol açtı; şehirde işsizlik, pahalılık ve güvenlik endişesi arttı. Liyakatsiz atamalar ve esnafın yaşadığı zorluklar da eklenince bir yeniçeri olan Patrona Halil'in önderliğinde başlayan isyana esnaf, halk ve bazı ulema da katıldı (1730). Sultan III. Ahmed, isyancıların isteği üzerine Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'yı idam ettirdi ve tahtı yeğeni I. Mahmud'a bıraktı. Lale Devri'nin sembolü olan bazı köşk ve bahçeler isyancılar tarafından tahrip edildi.

(Bu metin, ders kitabındaki bilgilerden yararlanılarak soru için hazırlanmıştır.)

Kaynak C

"(…) Basımevi açıldıktan ve işe başladıktan sonra da ulemâ ocağından bir karşı koyma gelmediği gibi, kısa süre sonra çıkan Patrona ayaklanmasında da kitap basmaya karşı bir istek ileri sürülmemiş, onu kapatma gibi bir olay da hiçbir yerde kaydedilmemiştir." *(Berkes, 2003; ders kitabından alınmıştır.)*

Bilgi: İbrahim Müteferrika'nın matbaasında 1729'dan 1743'e kadar dil bilimi, tarih, coğrafya ve astronomi gibi alanlarda 17 eser basıldı. I. Mahmud Dönemi'nde ordu, Avrupa'dan getirilen uzmanların yardımıyla yeniden düzenlendi; 1734'te Humbaracı Ahmed Paşa, hendesehane adlı bir okul açtı.

3.1. Kaynak A'ya göre lale merakının toplumda nasıl yayıldığını açıklayınız ve bu durumu israf ve tasarruf kavramları açısından değerlendiriniz. (6 puan)

3.2. Kaynak B'ye göre Patrona Halil İsyanı'nın nedenlerini ekonomik, siyasi ve toplumsal olarak sınıflandırınız ve her biri için bir örnek yazınız. (6 puan)

3.3. Kaynak B ve Kaynak C'yi bilgi notuyla birlikte değerlendirerek Patrona Halil İsyanı'nın Lale Devri'nde başlayan değişimi sona erdirip erdirmediğini değişim ve süreklilik açısından yorumlayınız. (8 puan)

4. Aşağıdaki soruları Kaynak A ve Kaynak B'ye göre cevaplayınız.

Kaynak A: 1755 Lizbon Depremi'nden sonra

Portekiz Kralı I. José (Hose), acil müdahale ve şehrin yeniden inşası için Bakan Pombal'ı geniş yetkilerle donattı. Asayişi sağlamak için yağma ve hırsızlık yapanların idamla cezalandırılacağı duyuruldu; yangınları söndürmek ve cenazeleri kaldırmak için askerler görevlendirildi. Askerî mühendislere yeni bir şehir planı hazırlatıldı, bu plana uymayan inşaatlar durduruldu. Cadde ve kaldırım genişlikleri belirlendi, sokaklar birbirini dik açıyla kesecek biçimde düzenlendi. Yeni binalarda depreme karşı esneklik sağlayan ve "gaiola" adı verilen ahşap iskeletin kullanılması zorunlu hâle getirildi.

Kaynak B: 1766 İstanbul Depremi'nden sonra

Depremden hemen sonra arama kurtarma, barınma ve imar işlerini düzenlemek için birer kaymakam, kadı ve subaşı görevlendirildi. Mimarbaşının başkanlığındaki bir teknik heyet hasar tespiti yaptı. Yıkılan ahşap yapıların yerine taş ve kâgir binalar yapılması için ferman çıkarıldı. Çevre illerden usta çağrıldı; taş, kereste ve demir temini için İstanbul dışındaki kadılara yazı gönderildi. Ancak halkın büyük bölümü, barınma ihtiyacını daha hızlı karşılamak için yeni evlerini de ahşaptan yapmakta ısrar etti.

(Kaynak A ve Kaynak B, ders kitabındaki bilgilerden yararlanılarak soru için hazırlanmıştır. kâgir: taş ya da tuğladan yapılmış)

4.1. Kaynaklara göre iki depremden sonra alınan idari tedbirlerin benzer bir yönünü ve farklı bir yönünü yazınız. (6 puan)

4.2. Lizbon'da yeni yapı kurallarının uygulanabilmesinin ve İstanbul'da kâgir yapı zorunluluğuna uyulmamasının nedenlerini kaynaklardan yararlanarak açıklayınız. (4 puan)

5. Aşağıdaki soruları Kaynak A ve Kaynak B'ye göre cevaplayınız.

Kaynak A

1755 Lizbon Depremi'ni yaşayan Rahip Charles Davy'nin anlatısından aktarılanlar:

"(…) Davy yıkılan binadan çıktı, Aziz Paul Kilisesi'nin kalıntılarının üzerinden tırmandı ve Tagus Nehri'ne yöneldi. Etrafındaki binalar yıkılmaya devam ediyor ve ilk sarsıntılardan kurtulan insanlar sokakları dolduruyordu. (…) Alevler tüm Lizbon'a yayıldı. Düşen molozların dar sokakları kapatması yangına müdahaleyi zorlaştırdı. (…) Lizbon'daki sarsıntılar ve yangınlar sona erdiğinde, hayatta kalan Davy şöyle yazdı: 'Bu geniş ve zengin şehir artık büyük bir enkaz yığınından başka bir şey değil. Zenginler ve yoksullar şu anda aynı durumda.'"

(Joel, 2015; ders kitabından alınmıştır.)

Kaynak B

İstanbul'da yaşayan Ermeni halk şairi Minas Ceranyan'ın 1766 İstanbul Depremi üzerine yazdığı şiirden:

Çarşılar kapandı, evler boşandı
Meydanlar hep çadır ile döşendi
Herkes nasıl suçu varmış düşündü
Kem gözden kaygıya daldı İstanbul

Çok binalar temelinden söküldü
Nice kimselerin beli büküldü
Herkesin gözünden kan yaş döküldü
Sonundan günahın bildi İstanbul

(Pamukciyan, 2002; ders kitabından alınmıştır.)

5.1. Kaynak A ve Kaynak B'den yararlanarak iki depremin şehir halkının günlük yaşamına ortak etkilerinden ikisini yazınız. (4 puan)

5.2. Kaynak B'de depremin "suç" ve "günah" kavramlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. İki depremin halk ve düşünürler tarafından nasıl yorumlandığını benzerlik ve farklılıkları açısından karşılaştırınız. (6 puan)

6. Aşağıdaki tabloda 1755 Lizbon ve 1766 İstanbul depremlerine ilişkin bazı bilgiler verilmiştir.

	1755 Lizbon Depremi	**1766 İstanbul Depremi**
Tarih ve tahminî büyüklük	1 Kasım 1755; yaklaşık 8,3	22 Mayıs 1766; yaklaşık 7,5
Can kaybı	Kaynaklara göre 10 bin ile 100 bin arasında	Yaklaşık 4-5 bin
Şehrin ekonomik önemi	Portekiz'in en önemli ticaret merkezi; başta Brezilya olmak üzere sömürgelerle yapılan ticaretin kilit noktası	Devletin başkenti; farklı bölgelerden gelen ürünlerin toplandığı ve ülke ticaretinin yönetildiği merkez
Ekonomik kayıplar	Limandaki büyük tesislerin çoğu yıkıldı; yerli ve yabancı tüccarlar büyük kayıplar yaşadı. Kraliyet sarayındaki ve kiliselerdeki değerli eşyaların büyük bölümü enkaz altında kaldı.	Değirmen ve fırınların yıkılması ekmek teminini zorlaştırdı; su şebekesi, yollar ve depolar hasar gördü. Maddi zararın yaklaşık 22.000 keseyi bulduğu tahmin edilmektedir.
Alınan ekonomik tedbirler	Avrupa ülkelerinden ayni ve nakdî yardım geldi. Yeniden inşa için ithal mallarından %4 oranında ek vergi alındı. 1761'de devletin gelir ve giderlerini merkezden yönetecek kraliyet hazinesi kuruldu.	Her evden 22 akçe ek vergi alınmasına karar verildi. II. Bayezid'in kurduğu vakfın dört yıllık geliri cami ve imaretlerin onarımına ayrıldı. İnşaat malzemesi fiyatlarına ve işçilik ücretlerine narh konuldu.
Yeniden yapılanma	Öne çıkan inşaat sektörü sayesinde ekonomi yeniden canlandı.	Depremi izleyen birkaç yıl boyunca şehir adeta bir şantiyeye dönüştü.

(Tablo, ders kitabındaki bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.)

Bilgi: Tarihî depremlerin büyüklüğü, dönemin kayıtlarındaki hasar bilgilerinden tahmin edildiği için kaynaklarda farklı değerler verilebilir. Dönemin nüfus ve ölüm kayıtları eksik olduğundan Lizbon Depremi'ndeki can kaybı da kaynaklarda geniş bir aralıkta gösterilir. Osmanlı Devleti'nde kese, 500 kuruşluk bir hesap birimiydi; narh ise devletin mal ve hizmetler için belirlediği resmî fiyattı.

6.1. Tablodan yararlanarak iki depremin ekonomik etkilerinin benzer yönlerinden ikisini yazınız. (6 puan)

6.2. İki depremin ekonomik etkilerinin farklı yönlerinden ikisini, her iki depremi de dikkate alarak yazınız. (8 puan)

6.3. Tablodaki bilgilerden hareketle günümüzde büyük bir şehirde depremin ekonomik zararlarını azaltmak için deprem öncesinde alınabilecek iki önlem öneriniz. Her önerinizi tablodaki bir bilgiyle ilişkilendiriniz. (6 puan)

ÖĞRENME ÇIKTILARI VE BECERİLER

SORU NO	ÖĞRENME ÇIKTISI	BECERİLER
1	TAR.11.1.1. Osmanlı Devleti'nin 1683-1789 yılları arasındaki siyasi ve askerî mücadelelerini sonuçları açısından değerlendirebilme	Alan becerileri: SBAB1. Zamanı Algılama ve Kronolojik Düşünme (KB2.17. Değerlendirme), SBAB11. Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram (SBAB11.1. Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram Okuma ve Yorumlama) · Kavramsal beceriler: KB2.7. Karşılaştırma
2	TAR.11.1.2. Lale Devri'nde Osmanlı devlet ve toplum hayatında meydana gelen değişimi tarihsel bağlamı içerisinde yorumlayabilme	Alan becerileri: SBAB4. Değişim ve Sürekliliği Algılama (SBAB4.2. Değişim ve Sürekliliği Neden ve Sonuçlarıyla Yorumlama), SBAB11. Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram (SBAB11.1. Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram Okuma ve Yorumlama) · Kavramsal beceriler: KB2.7. Karşılaştırma
3	TAR.11.1.2. Lale Devri'nde Osmanlı devlet ve toplum hayatında meydana gelen değişimi tarihsel bağlamı içerisinde yorumlayabilme	Alan becerileri: SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma (SBAB2.5. Kaynağı Yorumlama), SBAB4. Değişim ve Sürekliliği Algılama (SBAB4.2. Değişim ve Sürekliliği Neden ve Sonuçlarıyla Yorumlama) · Kavramsal beceriler: KB3.1. Karar Verme · Değer: D17. Tasarruf
4	TAR.11.1.3. 1755 Lizbon ve 1766 İstanbul depremlerini ortaya çıkardığı etkiler bakımından karşılaştırabilme	Alan becerileri: SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma (SBAB2.5. Kaynağı Yorumlama) · Kavramsal beceriler: KB2.7. Karşılaştırma, KB3.2. Problem Çözme
5	TAR.11.1.3. 1755 Lizbon ve 1766 İstanbul depremlerini ortaya çıkardığı etkiler bakımından karşılaştırabilme	Alan becerileri: SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma (SBAB2.5. Kaynağı Yorumlama) · Kavramsal beceriler: KB2.7. Karşılaştırma · Değer: D5. Duyarlılık
6	TAR.11.1.3. 1755 Lizbon ve 1766 İstanbul depremlerini ortaya çıkardığı etkiler bakımından karşılaştırabilme	Alan becerileri: SBAB11. Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram (SBAB11.1. Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram Okuma ve Yorumlama), SBAB7. Mekânsal Düşünme (SBAB7.11. Mekânda Desenlenen Farklı Coğrafi Olaylar, Olgular, Konular veya Mekânları Çözümleme) · Kavramsal beceriler: KB2.7. Karşılaştırma, KB3.2. Problem Çözme · Değer: D5. Duyarlılık

PUANLAMA TABLOSU						
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**TOPLAM**
20	*20*	*20*	*10*	*10*	*20*	***100***

Bu sınav, 2026-2027 eğitim öğretim yılı 1. dönem konu-soru dağılım tablosundaki 1. ortak yazılı **Senaryo 1** dağılımına göre, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 11. sınıf öğretim programı esas alınarak hazırlanmıştır. Hazırlayan: Murat Altun. Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığının resmî yayını değildir; görseller Blender ile oluşturulmuştur.

ÇÖZÜMLER

1. Doğru cevap:

1.1. **(9 puan)** Her antlaşmanın Karadeniz hedefiyle ilişkilendirilerek doğru değerlendirilmesi 3 puandır.

- Prut (1711): Azak Kalesi'nin geri alınmasıyla Rus Çarlığı'nın Karadeniz'e açılan kapısının kapandığının, Rusların bu hedeften uzaklaştığının belirtilmesi **(3 puan)**
- Belgrad (1739): Azak Rusya'da kalsa da istihkâmlarının yıkıldığının, Rusya'nın Karadeniz'de gemi bulunduramadığının ve ticaretini Osmanlı gemilerine bağlı yapmak zorunda kaldığının, bu nedenle Karadeniz'e inme hedefine ulaşamadığının belirtilmesi **(3 puan)**
- Küçük Kaynarca (1774): Kırım'ın Osmanlı Devleti'nden siyasi olarak ayrılması ve Rus ticaret gemilerine Boğazlar'dan serbest geçiş hakkı verilmesiyle Rusya'nın Karadeniz'e kesin olarak indiğinin, hatta Boğazlar yoluyla Akdeniz'e açılma imkânı bulduğunun; Rusya'nın hedefine en çok yaklaştığı antlaşmanın bu olduğunun belirtilmesi **(3 puan)**

Kısmi puan: Antlaşmanın hükümleri yalnızca tablodan aynen aktarılır, Karadeniz hedefiyle ilişkilendirilmezse her antlaşma için 1 puan verilir.

1.2. **(6 puan)**

- Kırım: Bağımsız hâle getirilen Kırım'ın 1783'te Rus Çarlığı tarafından ilhak edildiğinin, böylece Müslüman nüfusun yoğun olduğu bir bölgenin kaybedildiğinin ve bu gelişmenin yeni bir Osmanlı-Rus savaşına (1787-1792) yol açtığının belirtilmesi **(3 puan)**
- Ortodokslar: Rus Çarlığı'nın bu maddelere dayanarak Osmanlı Devleti'ndeki Ortodoks tebaanın koruyucusu olduğunu ileri sürdüğünün ve Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışma fırsatı bulduğunun belirtilmesi **(3 puan)**

Kısmi puan: Kırım'ın Rusya'ya katılmasının "ilk adımı" olduğu yazılır ancak ilhak belirtilmezse 2 puan verilir.

1.3. **(5 puan)**

- Yargıya katılıp katılmadığının belirtilmesi **(1 puan)**
- Görüşün tablodaki bilgilerle gerekçelendirilmesi **(4 puan)**

Katılan görüş için: Rus ordusunun ve Çar I. Petro'nun kuşatılması askerî bir hezimettir; ancak Rusya yalnızca Azak'ı geri vererek ve Lehistan'a karışmama sözü vererek ordusunu ve çarını kurtarmıştır, ordusunu koruyan Rusya daha sonra Azak'ı yeniden almış ve Belgrad Antlaşması'nda elinde tutmuştur. Katılmayan görüş için: Osmanlı Devleti Azak'ı geri almış ve Rus etkisini Lehistan'dan uzaklaştırmıştır; Rusya'nın Karadeniz hedefi uzun süre gecikmiştir. Gerekçeli olmak şartıyla iki görüş de kabul edilir.

Kısmi puan: Görüş tablodaki bilgilerden yalnızca biriyle desteklenirse gerekçe için 2 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 1.1. Prut Antlaşması'yla Azak Kalesi geri alındığı için Rusya Karadeniz'den uzaklaştı. Belgrad Antlaşması'yla Azak Rusya'da kaldı ama istihkâmları yıkıldı; Rusya Karadeniz'de gemi bulunduramadığı ve ticaretini Osmanlı gemileriyle yapmak zorunda kaldığı için hedefine yine ulaşamadı. Küçük Kaynarca'da ise Kırım Osmanlı Devleti'nden ayrıldı ve Rus ticaret gemileri Boğazlar'dan serbestçe geçme hakkı kazandı. Rusya bu antlaşmayla Karadeniz'e kesin olarak indi ve hedefine en çok yaklaştı. 1.2. Kırım'ın bağımsızlığı, Rusya'nın 1783'te Kırım'ı ilhak etmesinin ilk adımı oldu; Müslüman nüfusun yoğun olduğu Kırım kaybedildi ve bu durum 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'na yol açtı. Ortodokslarla ilgili maddeler ise Rusya'nın kendini Ortodoksların koruyucusu sayarak Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmasına zemin hazırladı. 1.3. Katılıyorum. Rus ordusu ve çar kuşatıldığı için Prut askerî açıdan Ruslar için bir hezimettir. Fakat Rusya, yalnızca Azak'ı geri verip

Lehistan'a karışmama sözü vererek ordusunu ve çarını kurtarmıştır. Bu ordu sayesinde Azak'ı yeniden almış ve Belgrad Antlaşması'nda elinde tutmuştur; bu da Prut'un Ruslar için diplomatik bir başarı olduğunu gösterir.

Yanlış cevap: Prut Antlaşması'yla Azak'ın Rusya'ya bırakıldığının yazılması; Belgrad Antlaşması'yla Rusya'ya Karadeniz'de donanma bulundurma hakkı verildiğinin yazılması; Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Kırım'ın doğrudan Rusya'ya bırakıldığının yazılması; 1.3'te gerekçe gösterilmemesi. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

2. Doğru cevap:

2.1. **(8 puan)** Doğru alana yazılan her gelişme 1 puandır.

- Bilim ve kültür: 1 ve 2 **(2 puan)**
- Sanat ve mimari: 5 ve 6 **(2 puan)**
- Toplumsal hayat: 7 ve 8 **(2 puan)**
- Kamu hizmetleri: 3 ve 4 **(2 puan)**

Kısmi puan: Aynı numara birden fazla alana yazılırsa o numara için puan verilmez.

2.2. **(6 puan)**

- Pasarofça Antlaşması'ndan (1718) sonra Avrupa'da barış ortamının sağlandığının, Osmanlı yönetiminin kaybedilen toprakları geri alma stratejisinden vazgeçip savaştan kaçınan, barış odaklı bir politika izlediğinin belirtilmesi **(2 puan)**
- II. Viyana Kuşatması'ndan sonra Karlofça ve Pasarofça'da alınan yenilgilerle Avrupa'nın askerî ve teknolojik üstünlüğünün kabul edildiğinin, bu nedenle Avrupa'yı tanıma ve ondan yararlanma ihtiyacı doğduğunun belirtilmesi **(2 puan)**
- Sultan III. Ahmed ve Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın yenilikleri desteklediğinin; askerî unsurların yönetimdeki etkisinin azalıp kalem ehlinin önem kazandığının ya da Avrupa başkentlerine geçici elçiler gönderilerek Avrupa'nın yakından tanındığının belirtilmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Nedenler dönemin siyasi ve askerî koşullarıyla ilişkilendirilmeden "Osmanlılar yenilik istedi." gibi genel ifadelerle yazılırsa en fazla 2 puan verilir.

2.3. **(6 puan)**

- Değişimin yalnızca Batı'dan alınan yeniliklerden oluşmadığının belirtilmesi **(1 puan)**
- Batı etkisini gösteren en az bir örneğin verilmesi: Avrupa'da gelişen matbaa teknolojisinin alınması (1. gelişme), III. Ahmed Çeşmesi'ndeki Avrupa etkili bezemeler (5. gelişme), tercüme heyetinin Batı'da yazılmış eserleri çevirmesi (2. gelişme) **(2 puan)**
- Geleneksel ya da Doğu kaynaklı unsurları gösteren en az bir örneğin verilmesi: İznik ve Kütahya çiniciliğinin canlandırılması (6. gelişme), helva sohbetleri (7. gelişme), Doğu'da yazılmış eserlerin de tercüme edilmesi (2. gelişme) **(2 puan)**
- Lale Devri'ndeki değişimin Batı'dan alınan yeniliklerle geleneksel Osmanlı kültürünün harmanlanmasıyla ortaya çıktığı yorumunun yapılması **(1 puan)**

Kısmi puan: Öğrenci değişimin yalnızca Batı etkisiyle gerçekleştiğini yazar ancak Batı etkisine doğru örnekler verirse en fazla 2 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 2.1. Bilim ve kültür: 1, 2; Sanat ve mimari: 5, 6; Toplumsal hayat: 7, 8; Kamu hizmetleri: 3, 4. 2.2. 1718'de Pasarofça Antlaşması imzalandıktan sonra Osmanlı Devleti savaşlardan uzak durarak barışçı bir politika izledi. Karlofça ve Pasarofça'daki yenilgiler Avrupa'nın askerî ve teknolojik bakımdan üstün olduğunu göstermişti; bu yüzden Avrupa'yı tanımak ve ondan yararlanmak gerekli görüldü. III. Ahmed ve Sadrazam Damat İbrahim Paşa bu yenilikleri destekledi, Avrupa başkentlerine elçiler gönderildi. 2.3. Değişim yalnızca Batı'dan alınan yeniliklerden oluşmaz. Matbaanın kurulması ve III. Ahmed Çeşmesi'ndeki Avrupa etkili süslemeler Batı etkisini gösterir. Buna karşılık İznik ve Kütahya çiniciliğinin canlandırılması, helva sohbetleri ve Doğu eserlerinin tercüme edilmesi geleneksel unsurların sürdüğünü gösterir. Bu nedenle Lale Devri'nde Batı'dan alınan yenilikler geleneksel Osmanlı kültürüyle harmanlanmıştır.

Yanlış cevap: Matbaanın ya da tercüme heyetinin "Kamu hizmetleri" alanına, itfaiye teşkilatının "Toplumsal hayat" alanına yazılması; 2.2'de Lale Devri'nin bir savaş döneminde başladığının ya da değişimlerin Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra yaşandığının yazılması; 2.3'te örnek verilmeden yalnızca "Hayır, oluşmaz." yazılması. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

3. Doğru cevap:

3.1. **(6 puan)**

- Lale merakının saray çevresiyle sınırlı kalmayıp halka yayıldığının; halk arasında yarışma duygusunun ortaya çıktığının, Avrupa'dan lale getirildiğinin ve lale ticaretinin mücevhercilik gibi değerli bir iş hâline geldiğinin açıklanması **(2 puan)**
- Lale ticaretinin mücevhercilik gibi bir iş hâline gelmesinin bir süs bitkisi için büyük paralar harcandığını gösterdiğinin; gösteriş ve yarışma uğruna kaynakların harcanmasının israf olarak değerlendirilebileceğinin belirtilmesi **(2 puan)**
- Lale ticaretinin bazı kesimlere gelir sağlasa da halkın geçim sıkıntısı çektiği bir dönemde aşırı tüketimin tepkilere yol açabileceğinin; kaynakların ihtiyaçlara göre ölçülü kullanılmasının (tasarrufun) önemine dikkat çekilmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Değerlendirme israf ve tasarruf kavramlarıyla ilişkilendirilmeden yalnızca "lale çok sevildi" gibi bir ifadeyle yapılırsa en fazla 2 puan verilir.

3.2. **(6 puan)** Her başlık için doğru bir örnek 2 puandır.

- Ekonomik: yeni vergiler, işsizlik, pahalılık ya da esnafın yaşadığı zorluklar **(2 puan)**
- Siyasi: İran'da toprak kaybedilmesi ve yeni sefer kararı ya da liyakatsiz atamalar **(2 puan)**
- Toplumsal: eşkıyalık nedeniyle İstanbul'a yönelen göç, güvenlik endişesi ya da saray çevresinin gösterişli yaşam tarzına duyulan tepki **(2 puan)**

Not: Bir neden farklı bir başlıkta gerekçesiyle açıklanırsa (ör. pahalılığın toplumsal huzursuzluk olarak yazılması) kabul edilir; aynı örnek iki başlıkta puanlanmaz.

3.3. **(8 puan)**

- Değişim: İsyanla Lale Devri'nin sona erdiğinin; III. Ahmed'in tahttan çekildiğinin, Damat İbrahim Paşa'nın idam edildiğinin, köşk ve bahçelerin tahrip edilmesiyle dönemin gösterişli yaşam tarzının sona erdiğinin belirtilmesi **(3 puan)**
- Süreklilik: Matbaanın isyanda kapatılmadığının ve 1743'e kadar eser basmayı sürdürdüğünün; I. Mahmud Dönemi'nde ordunun Avrupa'dan getirilen uzmanlarla düzenlendiğinin ve hendesehanenin açıldığının belirtilmesi **(3 puan)**

- İsyanın yeniliklerin tamamına değil, daha çok ekonomik sıkıntılara, yöneticilerin yaşam tarzına ve yönetime karşı olduğunun; bu nedenle Avrupa'dan yararlanma anlayışının isyandan sonra da sürdüğünün yorumlanması **(2 puan)**

Kısmi puan: Yalnızca değişim ya da yalnızca süreklilik unsurları yazılırsa en fazla 4 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 3.1. Lale merakı saray çevresinden halka da yayıldı; halk arasında yarış başladı, Avrupa'dan lale getirildi ve lale ticareti mücevhercilik kadar değerli bir iş oldu. Bir süs bitkisi için mücevher alır gibi büyük paralar harcanması ve gösteriş için yarışılması israftır. Lale ticareti bazı kişilere gelir sağlasa da halkın vergi ve pahalılıktan şikâyet ettiği bir dönemde bu kadar harcama yapılması tepkiye yol açmıştır; kaynakların ölçülü kullanılması gerekirdi. 3.2. Ekonomik: yeni vergiler ve pahalılık. Siyasi: İran'da toprak kaybedilmesi ve liyakatsiz atamalar. Toplumsal: eşkıyalık yüzünden İstanbul'a göç edilmesi ve güvenlik endişesi. 3.3. İsyan Lale Devri'ni sona erdirdi: III. Ahmed tahttan çekildi, Damat İbrahim Paşa idam edildi, köşk ve bahçeler tahrip edildi. Ancak değişim tamamen sona ermedi. Matbaa kapatılmadı ve 1743'e kadar 17 eser bastı; I. Mahmud Dönemi'nde de ordu Avrupa'dan getirilen uzmanlarla düzenlendi ve hendesehane açıldı. Bu durum, isyanın yeniliklerin kendisine değil, daha çok ekonomik sıkıntılara ve yöneticilerin gösterişli yaşamına karşı olduğunu gösterir.

Yanlış cevap: Patrona Halil İsyanı'nın matbaayı kapatmak için çıktığının yazılması; isyan sonrasında tahta III. Mustafa'nın çıktığının yazılması; 3.2'de nedenlerin sınıflandırılmadan sıralanması; 3.3'te kaynaklara dayanmadan yalnızca "Değişim sona erdi." yazılması. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

4. Doğru cevap:

4.1. **(6 puan)**

- Benzer yön: İki şehirde de devletin depremden hemen sonra görevliler atayarak acil müdahale, asayiş ve yeniden inşa işlerini düzenlediğinin ya da gelecekteki depremlere karşı yapı kuralları (gaiola zorunluluğu / kâgir yapı fermanı) getirdiğinin belirtilmesi **(3 puan)**
- Farklı yön: Lizbon'da geniş yetkilerle donatılan tek bir yöneticinin (Pombal) şehri bütüncül bir imar planına göre baştan kurduğunun ve plana uymayan inşaatları durdurduğunun; İstanbul'da ise mevcut kurumlar (kaymakam, kadı, subaşı, mimarbaşı) aracılığıyla hasar tespiti ve onarım yapıldığının, şehir için yeni bir plan hazırlanmadığının belirtilmesi **(3 puan)**

Kısmi puan: Benzerlik ya da farklılık yalnızca bir şehir için yazılırsa ilgili ölçütten 1 puan verilir.

4.2. **(4 puan)**

- Lizbon: Pombal'a verilen geniş yetkiler sayesinde güçlü bir merkezî otoritenin kurallara uyulmasını denetleyebildiğinin, plana uymayan inşaatların durdurulması gibi yaptırımlar uygulandığının belirtilmesi **(2 puan)**
- İstanbul: Şu nedenlerden en az ikisinin açıklanması: halkın acil barınma ihtiyacını hızlı karşılamak istemesi; taş ve demir gibi malzemeler şehir dışından getirildiği için kâgir yapının zor ve pahalı olması; fermana uyulup uyulmadığının Lizbon'daki gibi sıkı biçimde denetlenmemesi **(2 puan)**

Örnek doğru cevap: 4.1. Benzerlik: İki depremden sonra da devlet görevliler atayarak acil müdahaleyi ve yeniden inşayı düzenledi, depreme karşı yeni yapı kuralları koydu. Farklılık: Lizbon'da geniş yetkili Pombal, şehri yeni bir imar planına göre baştan kurdu ve plana uymayan inşaatları durdurdu; İstanbul'da ise kaymakam, kadı ve subaşı gibi mevcut görevliler hasar tespiti ve onarımla ilgilendi, yeni bir şehir planı yapılmadı. 4.2. Lizbon'da Pombal'ın geniş yetkileri ve plana uymayan inşaatların durdurulması kuralların uygulanmasını sağladı. İstanbul'da ise halk barınma ihtiyacını çabuk karşılamak istedi; taş ve demir gibi malzemeler dışarıdan getirildiği için kâgir yapı zor ve pahalıydı, fermana uyulup uyulmadığı da yeterince denetlenmedi.

Yanlış cevap: Gaiola'nın taş duvar olduğunun ya da İstanbul'da ahşap yapıların zorunlu hâle getirildiğinin yazılması; idari tedbirler yerine depremin büyüklüğü ve can kaybı gibi bilgilerin karşılaştırılması; 4.2'de kaynaklarla ilgisi olmayan genel ifadeler yazılması. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

5. Doğru cevap:

5.1. **(4 puan)** Kaynaklara dayanan her doğru ortak etki 2 puandır.

- Binaların yıkılmasıyla insanların evlerini terk ederek sokaklara ve açık alanlara (meydanlara, çadırlara) sığınması **(2 puan)**
- Şehrin ekonomik ve gündelik hayatının durması, zengin ya da yoksul herkesin büyük kayıplar yaşaması; halkın korku, panik ve derin bir üzüntü içinde kalması **(2 puan)**

Not: "Çarşıların kapanması" ile "zengin şehrin enkaza dönmesi" gibi ekonomik hayatın durduğunu gösteren ifadeler de ortak etki olarak kabul edilir.

5.2. **(6 puan)**

- Benzerlik: İki şehirde de depremin halk arasında ilahi bir ceza ya da Allah'ın gazabı olarak yorumlandığının, insanların suçlarını ve günahlarını düşünerek korku ve panik içinde kaldığının belirtilmesi **(2 puan)**
- Farklılık (Lizbon): Voltaire ve Rousseau gibi Aydınlanma düşünürlerinin depremi doğal bir olay olarak ele aldığının; "Tanrı neden iyi insanları da cezalandırıyor?" sorusu etrafında inanç tartışmaları başladığının, Kilise'ye duyulan güvenin sarsıldığının ya da depremi bilimsel olarak inceleme çabalarının sismolojinin temellerini attığının belirtilmesi **(2 puan)**
- Farklılık (İstanbul): Depremin daha çok dinî bir çerçevede (Allah'ın gazabı, ilahi bir sınav) yorumlandığının, Lizbon'daki gibi Avrupa çapında bir düşünce tartışmasına yol açmadığının; bunun yerine cami, vakıf ve loncalar aracılığıyla toplumsal dayanışmanın öne çıktığının belirtilmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Yalnızca benzerlik ya da yalnızca farklılık yazılırsa en fazla 3 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 5.1. İki şehirde de binalar yıkıldığı için insanlar evlerini terk edip sokaklara ve meydanlardaki çadırlara sığındı. Ayrıca çarşılar kapandı ve zengin-yoksul herkes büyük kayıplar yaşadı; halk korku ve üzüntü içinde kaldı. 5.2. İki şehirde de halk depremi Tanrı'nın cezası ya da Allah'ın gazabı olarak gördü. Lizbon'da ise Voltaire ve Rousseau gibi düşünürler depremi doğal bir olay olarak tartıştı, "Tanrı neden iyi insanları da cezalandırıyor?" sorusu soruldu ve Kilise'ye güven sarsıldı. İstanbul'da deprem daha çok dinî açıdan yorumlandı, büyük bir düşünce tartışması yaşanmadı; cami, vakıf ve loncalar aracılığıyla dayanışma öne çıktı.

Yanlış cevap: Kaynak B'deki şiirin Lizbon Depremi'ni anlattığının yazılması; Voltaire'in İstanbul Depremi hakkında eser yazdığının belirtilmesi; 5.1'de kaynaklarda yer almayan tsunami gibi bir etkinin iki deprem için ortak etki olarak gösterilmesi. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.

6. Doğru cevap:

6.1. **(6 puan)**

- Tabloya dayanan birinci benzerliğin iki deprem için de doğru yazılması **(3 puan)**
- Tabloya dayanan ikinci benzerliğin iki deprem için de doğru yazılması **(3 puan)**

Kabul edilecek benzerlikler: İki şehrin de ülkenin en önemli ekonomik ve ticari merkezi olması, bu nedenle depremin ülke ekonomisini derinden etkilemesi; iki depremden sonra da devletin onarım ve yeniden inşa için ek gelir kaynakları bulması (ithalattan alınan ek vergi, evlerden alınan ek vergi, vakıf geliri); iki şehirde de depremden sonra yoğun bir inşaat ve onarım dönemi yaşanması; iki depremin de ticaret ve üretimle ilgili yapılara (liman tesisleri / değirmen, fırın ve depolar) zarar vermesi.

Kısmi puan: Benzerlik yalnızca bir şehir için yazılırsa ilgili ölçütten 1 puan verilir.

6.2. **(8 puan)**

- Birinci farklılığın iki depremle de ilişkilendirilerek doğru yazılması **(4 puan)**
- İkinci farklılığın iki depremle de ilişkilendirilerek doğru yazılması **(4 puan)**

Kabul edilecek farklılıklar: Etki alanı bakımından Lizbon Depremi'nin sömürge ticaretini ve yabancı tüccarları etkileyerek uluslararası bir ekonomik sonuç doğurması, İstanbul Depremi'nin etkisinin ise daha çok şehrin iç ekonomisinde ve halkın ekmek, su gibi temel ihtiyaçlarında görülmesi. Kaynakların sağlanması bakımından Lizbon'da Avrupa ülkelerinden yardım alınması ve yükün dış ticarete (ithal mallarına) yüklenmesi, İstanbul'da ise masrafların her evden alınan ek vergi ve vakıf gelirleri gibi iç kaynaklarla karşılanması. Kurumsal sonuç bakımından Lizbon'da kraliyet hazinesinin kurulmasıyla maliyenin merkezîleştirilmesi, İstanbul'da yeni bir kurum oluşturulmadan narh gibi geleneksel yöntemlerle fiyatların denetlenmesi. Kayıpların büyüklüğü bakımından Lizbon'da can kaybının ve ticari kayıpların çok daha büyük olması, İstanbul'da can kaybı daha az olmasına rağmen maddi zararın 22.000 kese gibi çok yüksek bir düzeye ulaşması.

Kısmi puan: Farklılık yalnızca bir deprem için yazılırsa ilgili ölçütten 2 puan verilir.

6.3. **(6 puan)**

- Birinci önerinin yazılması ve tablodaki bir bilgiyle ilişkilendirilmesi **(3 puan)**
- İkinci önerinin yazılması ve tablodaki bir bilgiyle ilişkilendirilmesi **(3 puan)**

Her öneride uygun önlemin yazılması 2 puan, önerinin tablodaki bir bilgiyle ilişkilendirilmesi 1 puandır.

Kabul edilecek öneriler: liman, su şebekesi, yol ve depo gibi altyapının depreme dayanıklı yapılması (tabloda liman tesislerinin, su şebekesinin ve yolların hasar görmesi); fırın, değirmen ve gıda depolarının güvenli hâle getirilmesi ve acil gıda stoku oluşturulması (ekmek temininin zorlaşması); deprem sigortası ya da afet fonu gibi önceden hazırlanmış mali kaynaklar oluşturulması (masrafların depremden sonra konulan ek vergilerle karşılanması); deprem sonrasında fiyat artışlarını önleyecek planların önceden hazırlanması (narh uygulaması); ekonomik faaliyetlerin tek bir merkezde aşırı yoğunlaşmasının önlenmesi (iki şehrin de ülkenin en önemli ekonomik merkezi olması).

Kısmi puan: Ekonomik zararla ilgisi olmayan öneriler (ör. yalnızca deprem çantası hazırlamak) için 1 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 6.1. İki şehir de ülkesinin en önemli ekonomik ve ticari merkeziydi; bu yüzden deprem ülke ekonomisini sarstı. Ayrıca iki devlet de yeniden inşa için ek gelir buldu: Lizbon'da ithal mallarından ek vergi alındı, İstanbul'da her evden ek vergi alındı ve vakıf gelirleri kullanıldı. 6.2. Lizbon Depremi sömürge ticaretini ve yabancı tüccarları etkilediği için uluslararası sonuçlar doğurdu; İstanbul Depremi'nin etkisi ise daha çok şehirdeki ekmek ve su gibi temel ihtiyaçlarda görüldü. Lizbon'a Avrupa ülkelerinden yardım geldi ve 1761'de kraliyet hazinesi kurularak maliye merkezîleştirildi; İstanbul'da ise masraflar ek vergi ve vakıf gelirleriyle karşılandı, fiyatlar narhla denetlendi. 6.3. Su şebekesi, yollar ve limanlar depreme dayanıklı yapılmalıdır, çünkü iki depremde de bu yapıların zarar görmesi ekonomiyi aksattı. Ayrıca deprem sigortası ve afet fonu gibi mali kaynaklar önceden oluşturulmalıdır; böylece masraflar Lizbon ve İstanbul'daki gibi depremden sonra konulan ek vergilerle karşılanmak zorunda kalmaz.

Yanlış cevap: Can kaybının İstanbul'da Lizbon'dan fazla olduğunun yazılması; Lizbon'daki tedbirlerin İstanbul'a, İstanbul'daki tedbirlerin Lizbon'a aitmiş gibi gösterilmesi; 6.3'te deprem sonrasına yönelik olup ekonomik zararla ilişkisi kurulmayan öneriler yazılması. Cevap verilmemesi durumunda 0 puan verilir.